

PODKLAD PRO PŘEDMĚT

ÚVOD DO PRÁVNÍHO ŘÁDU A SYSTÉMU PRÁVA

CEVRO, vysoká škola

3. přednáška

Subjekty práva, subjektivní práva a právní povinnosti. Právní odpovědnost (pojem, třídění)

SUBJEKTY PRÁVA

Pojem subjekt práva:

- jsou **osoby v právním smyslu**, tj. osoby, které mají právní osobnost (dříve: právní subjektivitu), tj. způsobilost k právům a povinnostem, tedy způsobilost mít subjektivní práva a povinnosti.
- v platném právu se pro označení subjektů práva zpravidla používá označení „**účastníci právních vztahů**“,
- právní osobnost (právní subjektivita) je totiž právě **jen způsobilost stát se účastníkem příslušných právních vztahů**, tedy mít ona subjektivní práva a povinnosti,
- k tomu, aby subjekt měl určitá práva a povinnosti, **musí existovat právní titul** („důvod“),
- způsobilost k právům a povinnostem např. mimo jiné zahrnuje způsobilost mít subjektivní vlastnická práva, tedy být vlastníkem, tj. být vlastníkem, což neznamená vlastnické právo k jakékoli věci.

Odlišuje se:

Způsobilost k právům a povinnostem (právní osobnost)

X

způsobilost k právním jednáním (svéprávnost)

X

způsobilost k protiprávním jednáním (deliktní způsobilost)

X

způsobilost k veřejnoprávním aktům: označujeme **jako pravomoc** a rozlišujeme podle **druhů jednotlivých aktů**. Obecně ale pojem „pravomoc“ je širší, než je způsobilost k individuálním veřejnoprávním aktům. Teorie **rozlišuje normotvornou pravomoc** (ústavodárnou, zákonodárnou, prováděcí apod.) a **pravomoc vydávat rozhodnutí** (typicky správní nebo soudní) jakožto akty aplikace práva.

Druhy subjektů práva:

- okruh subjektů, které mají způsobilost k právům a povinnostem, popř. k právním jednáním nebo deliktní způsobilost **závisí na odvětvích práva a na jednotlivých právních institutech**,
- teorie tedy rozlišuje pouze základní pojmy mající obecnější význam a příklady modalit,
- základní druhy právních subjektů: **osoby právnické** (dříve organizace, popř. socialistická organizace) a **osoby fyzické** (dříve občan) [odlišování od druhé poloviny 19. stol.] – k některým subjektivním právům a povinnostem mají rovnou způsobilost, k jiným jsou

způsobilé jen osoby právnické nebo právnické osoby určitého druhu, nebo jen osoby fyzické nebo osoby fyzické určitého druhu,

- ve veřejnoprávní sféře mají fyzické osoby jiné postavení než v soukromoprávní sféře,
- **fyzické osoby a právnické osoby jsou subjekty jak veřejného práva, tak soukromého práva, v oblasti soukromého práva jsou subjekty práva a žádná právnická osoba nemá výsadní postavení,**

Fyzická osoba:

- má způsobilost k právům a povinnostem, jde o člověka,
- má způsobilost k právům (právní osobnost) již okamžikem početí, narodí-li se dítě živé,
- jednotlivá právní odvětví, popř. právní instituty stanoví, náležitosti, či předpoklady, za nichž se může stát účastníkem právních vztahů určitého druhu, a mít tedy daná práva a povinnosti (např. osoba podnikatele),
- **způsobilost k právním jednáním a k procesním úkonům účastníků řízení a způsobilost k subjektivní právní odpovědnosti** – je odstupňována podle věku a podle schopnosti své jednání ovládat a rozpoznat jeho důsledky, přičemž v občanském právu může fyzická osoba vlastním právním jednáním nabývat práva a brát na sebe povinnosti v plném rozsahu až dosažením zletilosti, tj. **dosažením 18. roku věku, kdy nabývá plnou svéprávnost.**
- výjimečně dříve může plnou svéprávnost nabýt osoba **starší 16 let uzavřením manželství se souhlasem soudu, nebo přiznáním svéprávnosti rozhodnutím soudu.**
- za fyzickou osobu, která má způsobilost k právům a povinnostem, ale nemá způsobilost k právním jednáním, **jedná zákonný zástupce (rodič, opatrovník),**
- v některých právních odvětvích či právních institutech se **ztrácí význam rozlišování** mezi způsobilostí k právům a povinnostem a způsobilostí k právním nebo protiprávním zaviněným jednáním – např. v pracovním právu pro způsobilost být zaměstnancem a způsobilost k pracovněprávním jednáním jsou nastaveny stejné podmínky (na rozdíl od právních podmínek pro způsobilost pro zaměstnavatele),
- neumožňuje se diferenciaci právní způsobilosti podle rasy, pohlaví, náboženského vyznání, politického přesvědčení, jazyka, společenského postavení apod. (**zákaz diskriminace**).

Právnické osoby:

- **zákon definuje PO jako organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo již právní osobnost zákon uzná** (§ 20 odst. 1 ObčZ),
- **nejsou osobami v přirozeném smyslu**, je to právní konstrukt,
- **majetkově samostatné**, odlišné od zakladatelů nebo členů,
- **odlišné od fyzických osob**, kteří jsou jejími členy (u korporací),
- vznikají, mění se a zanikají za splnění podmínek stanovených právními normami (ty nejsou shodné pro všechny druhy právnických osob),
- **mají způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním jednáním a protiprávním jednáním,**
- jedná za ně **statutární orgán, v omezených případech zaměstnanci nebo členové,**
- **jejich deliktivní způsobilost se týká soukromoprávních deliktů a některých správních deliktů a omezeně trestných činů** (zákon o trestní odpovědnosti právnických osob),
- obecně se právnické osoby rozlišují na
 - a) korporace** – rozhodující je personální substrát,
 - jde o **sdručení právnických nebo fyzických osob,**
 - aa) veřejnoprávní korporace** – stát, kraje, obce, vychází ze vztahů nadřazenosti veřejné moci, omezené normami veřejného práva, vůči ostatním subjektům, je mocensky vybavena pro plnění úkol stanovených veřejným právem,

- specifikum státu je:

(i) **veřejná moc státu** - výlučná (výsadní), nezávislá na jiné moci, je originární (neodvozená od jiné moci),

(ii) **státní území** – prostorové vymezení působnosti státní moci,

(iii) personálním substrátem jsou **jeho občané**,

- státní moc uplatňují **státní orgány** – v právním státě ji lze uplatňovat jen v případech a v mezích stanovených zákonem, a to způsobem stanoveným zákonem (čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod),

- územní samosprávné celky:

- kraje a obce,

- personálním substrátem je společenství osob, kteří mají trvalý pobyt na daném území,

- mocenské postavení není originární, odvozuje se od Ústavy ČR,

ab) soukromoprávní korporace – např. obchodní společnosti a družstva,

b) fundace – rozhodující je majetkový substrát, smí být spravován pouze k určitému účelu, jde v podstatě o **účelové sdružení majetku** (např. Státní fond dopravní infrastruktury, Státní fond kultury, Státní fond životního prostředí),

SUBJEKTIVNÍ PRÁVA A POVINNOSTI

Vztahy mezi subjekty jako nositeli **subjektivních práv a odpovídajících povinností** se označují jako **právní poměry**,

Subjektivní práva:

- jedná se o právo ve smyslu **právo k něčemu, či na něco** (**právo něco konat, nekonat, obdržet, požadovat apod.**), je to právní možnost subjektu chovat se určitým způsobem, která je chráněná zvláštní způsobem stanoveným v právních normách,

- subjekt se může, ale nemusí takto chovat, tj. může a nemusí své subjektivní právo vykonávat, popř. je může vykonat jen zčásti,

- k subjektivním právům se vymezují **subjektivní povinnosti druhých subjektů**,

- od pojmu „právo“ či „oprávnění“ je třeba odlišovat „**nárok**“ (tj. možnost subjektivní právo reálně uplatňovat),

Subjektivní povinnosti:

- znamenají **nutnost chovat** se stanoveným způsobem,

- povinný subjekt se musí takto chovat, toto chování musí odpovídat výkonu subjektivního práva oprávněného,

Právní poměry:

- vztahy mezi lidmi či jejich organizovanými kolektivy, v nichž tito vystupují jako nositelé subjektivních práv a povinností určených právními normami,

Právní poměry vycházejí ze **dvou základních pilířů**:

aa) předpoklady právních poměrů,

- je dána **právní norma** (normy), která **určuje rozsah oprávnění a povinností subjektů** právního poměru,

- existují **právně významné okolnosti**, s nimiž právo spojuje vznik, změna nebo zánik právního poměru (tzv. **právní skutečnosti**),

ab) prvky právních poměrů.

- **subjekty** (účastníci právních vztahů) – ty **osoby, jimž v právním poměru vznikají práva a povinnosti** (fyzické osoby, právnické osoby, státní orgány), jestliže splňují podmínky právní osobnosti,
- **obsah** právního poměru - tvoří **souhrn oprávnění a právních povinností**, které vyplývají subjektům z daného právního poměru,
- **objekt** právního poměru – **to, k čemu směřují vzájemná práva a povinnosti subjektů** (cíl právního poměru).

Právní skutečnosti:

- **právně významné okolnosti**, s nimiž právo spojuje vznik, změna nebo zánik právního poměru,
- **právní skutečnosti se rozlišují na:**
 - aa) skutečnosti** spočívající v lidském chování, kde výsledek je s právními normami v souladu (**právní chování**) – skutečnosti **právem aprobované**,
 - ab) skutečnosti** spočívající v lidském chování, kde výsledek je s právními normami v rozporu (**protiprávní chování**) – skutečnosti **právem reprobované**,

Právní skutečnosti lze rozlišit s ohledem:

a) na projevy vůle subjektu:

aa) právní jednání:

- právní jednání v užším smyslu slova
- individuální právní akty, např. rozhodnutí o povolení stavby,

ab) protiprávní jednání,

b) skutečnosti, které nejsou projevem vůle subjektu:

ba) právní události,

bb) protiprávní stavy

Z hlediska objektivním právem požadované potřeby jejich důkazu můžeme právní skutečnost rozdělovat na:

a) právní skutečnosti, které v případě sporu tvoří předmět dokazování, je třeba je dokázat,

b) právní skutečnosti, které v případě sporu netvoří předmět dokazování, není třeba je dokázat.

ba) skutečnosti všeobecné nebo úředně známé (označují se jako **notoriety**) – např. znění právních předpisů, jaký den v týdnu je určité datum apod.

bb) skutečnosti předpokládané (presumované) (označují se jako **právní domněnky**) – právní konstrukce zakládající právní následky bez ohledu na to, zda určitá skutečnost reálně existuje či nikoli.

Právní domněnky se dělí na:

bba) vyvratitelné právní domněnky – předpokládané skutečnosti platí, pokud se neprokáže opak, tj. že skutečnosti nejsou dány (§ 776 ObčZ),

bbb) nevyvratitelné právní domněnky – předpokládané skutečnosti nelze důkazem opaku vyvrátit (§ 741 ObčZ).

Právní fikce: právní konstrukce, se kterou jsou spojeny právní následky se skutečností, která je vytvořena uměle a reálně neexistuje (např. bylo-li odsouzení pachatele zahlazeno, na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen).

Ad aa) právní jednání:

- je to právní skutečností, která spočívá v **chování v souladu s právními normami**, které je **projevem vůle člověka**, bez ohledu na to, zda se projevuje tato vůle **činností, nebo nečinností člověka**, tj. jedná se o projev vůle člověka, který směřuje ke způsobení právních následků, které právní normy s takovým jednáním spojují. Toto jednání **směřuje ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností osob**, popř. ke vzniku, změně nebo zániku právních poměrů.

- právními skutečnostmi závislémi na lidské vůli jsou dále takové **individuální právní akty** státních orgánů, které zakládají, mění nebo ruší subjektivní práva a povinnosti (tzv. **konstitutivní akty aplikace práva**) – např. rozsudek o rozvodu manželství, rozhodnutí soudu o omezené svéprávnosti. Individuální právní akt je mocenský jednostranný akt vůle státního orgánu. V tomto případě neexistuje rovnost postavení orgánu státní moci a adresáty tohoto rozhodnutí, kterým jsou tímto individuálním právním aktem určena práva a povinnosti,

- skutečnost, že právní jednání je projevem vůle subjektu, **neuplatňujícího při něm mocenské oprávnění, odlišuje právní jednání od individuálních právních aktů,**

Projev vůle:

- je složena konsistentně ze dvou prvků – „projevu“ a „vůle“.

- projev vůle - může být učiněn v zásadě jakýmkoli způsobem seznatelným jiným osobám – právní normy mohou stanovit pro právní jednání určitou právní formu (např. formu notářského zápisu),

- **existují výjimky** ze souladu vůle a projevu:

a) vnitřní výhrada (mentální rezervace): ten, kdo činí projev vůle, ve skutečnosti nechce způsobit dané následky, nebo dané následky něčím podmiňuje, ale tuto mentální výhradu nijak nedá najevo. V českém právním řádu platí zásada, že **mentální rezervace nemá právní význam.**

b) dissimulace (v případě dvou či vícestranných právních jednání): účastníci právního vztahu předstírají, že činí jedno právní jednání, kterým zastírají jiné právní jednání, např. účastníci předstírají koupi, ačkoli se jedná o darování. Dissimulované (předstírané) jednání je v zásadě platné, pokud jinak splňuje náležitosti právního jednání.

Právní jednání s ohledem na způsob jeho vyjádření lze rozlišovat na:

(i) výslovné – může být jednáno **písemně, ústně či jiným způsobem** (např. za použití určitých symbolů), přičemž u různých právních odvětví může být požadavek písemné formy naplněn různými způsoby (např. závěť – vlastnoručně, společenská smlouva - forma notářského zápisu),

(ii) konkludentní – jde o konání, ze kterého se zřetelem ke všem okolnostem vyplývá, že jde o projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností (je seznatelný obsah právního jednání) (např. vhození mince do automatu na nápoj),

(iii) tacitní (mlčky) – jedná se o jednání, kde je na rozdíl od konkludentního jednání **projevem vůle nečinnost**, Mlčení je projevem vůle v případě, že je z něho možno zjistit daný projev vůle a jeho určitý obsah. V českém právu platí zásada, že mlčení neznamená souhlas.

Kauza právního jednání:

- od skutečnosti, že právní jednání směřuje ke způsobení právních následků, je třeba odlišit **kauzu (hospodářský důvod)** právního jednání, kterou se rozumí bezprostřední, zpravidla hospodářský cíl, resp. důvod způsobení právních následků (např. hospodářským důvodem kupní smlouvy je směna zboží za peníze),

Náležitost právních jednání:

- každé právní jednání **musí mít určité náležitosti**, aby bylo bez vad – **jedná se o požadavky kladené na něj právním řádem**,
- za náležitosti jsou rovněž **považované obsahové složky**, které příslušné právní jednání může obsahovat,

Dělení náležitostí právních jednání:

- dělí se podle toho, k čemu se vztahují:

a) náležitosti osoby – např. právní osobnost a svéprávnost, jejich nesplnění se dotýká právních následků, ke kterým právní jednání směřuje – důsledky jejich nesplnění se mohou dotýkat platnosti daného právního jednání, popř. mohou mít i jiné důsledky, např. možnost odstoupit od smlouvy,

b) náležitosti vůle – svoboda vůle, vážnost vůle, vůle prosta omylu,

c) náležitost projevu vůle – **ca) forma projevu vůle** (např. písemná forma, forma NZ),
- **cb) další náležitosti projevu vůle** (např. srozumitelnost, určitost vůle),

d) náležitosti obsahu – **da) podstatné složky** – takové složky, které mají charakter podstatných náležitostí, jejichž absence znamená porušení právní normy (např. určení společníků u společenské smlouvy s.r.o.),

db) pravidelné složky – bývají zpravidla součástí daného právního jednání, jejich absence nemá dopad na platnost daného jednání (např. uvedení čísla bankovního účtu u pronajímatele, na který se má hradit nájemné),

dc) nahodilé – vyskytují se v právním jednání pouze výjimečně (např. uvedení osoby, která má za věřitele přijímat nepeněžitě plnění), mezi zpravidla nahodilé složky patří **podmínky právního jednání**.

Podmínky u právního jednání:

- **vedlejší ujednání v právním jednání**, které se váže na nejistou skutečnost, o které není známo, zda nastala nebo v budoucnosti nastane, či nikoliv

(i) podmínky odkládací: podmínka, u které závisí na jejím splnění, zda právní následky jednání nastanou (§ 548 odst. 2 první věta ObčZ),

(ii) podmínky rozvazovací: podmínka, u které závisí na jejím splnění, zda právní následky již nastalé pominou (§ 548 odst. 2 druhá věta ObčZ)

e) náležitosti předmětu - možnost, dovolenost,

f) další možné náležitosti – např. schválení právního jednání jinou osobou – např. souhlas VH s.r.o. s uzavřením smlouvy o výkonu fce,

Platnost právního jednání: je platné, jakmile splňuje všechny náležitosti stanovené právními předpisy. Rozumíme tím, že dané právní jednání je **pro jednající závazné** (nemůže tedy být libovolně odvoláno či změněn obsah tohoto jednání). Platnost je podmínkou účinnosti právního jednání.

Účinnost právního jednání: je účinné, nastanou-li právní následky, ke kterým právní jednání směřuje (tj. zejména vznik, změna, či zánik práv a povinností).

Platnost a účinnost právního jednání zpravidla nastávají v jeden okamžik. Účinnost může být **odložena** např. **podmínkou nebo stanovením času účinnosti**. U některých právních jednání je jejich účinnost **vázána na souhlas příslušného orgánu** (např. převod akcií na jméno s omezeno převoditelností)..

Nesplňuje-li právní jednání výše uvedené náležitosti, je vadné
Nejčastější důsledek vadnosti právního jednání: neplatnost - nenastanou zamýšlené právní následky nebo nastanou jen podmíněně.

Druhy neplatnosti: **aa)** absolutní neplatnost právních jednání,
ab) relativní neplatnost právních jednání.

Ad a) Absolutní neplatnost:

- právní jednání **nevyvolává předpokládané právní následky,**
- na jeho základě **nelze vyžadovat plnění.**
- bylo-li z něho plněno, vzniká straně, která plnění přijala, **bezdůvodné obohacení,** a plnění je povinna vrátit,
- přihlížejí k ní státní orgány z **úřední povinnosti** a může se jí **dovolat každý,** kdo má na tom **právní zájem.**
- možnost dovolat se absolutní neplatnosti **není omezena žádnou lhůtou.**

Ad b) Relativní neplatnost:

- právní jednání se považuje **za platné** do doby, než se oprávněná osoba neplatnosti **dovolá,**
- do té doby **musí být** na základě takového jednání **plněno,**
- jakmile se oprávněný neplatnosti dovolá, **pozbývá právní jednání právních účinků,** a to **od svého vzniku,**
- bylo-li již plněno, jsou účastníci **povinni plnění si vrátit,**
- lze se **dovolat** buď **prohlášením adresovaným straně právního poměru** založeného takovým právním jednáním, nebo musí v určitých případech o relativní neplatnosti rozhodnout **příslušný orgán, zpravidla soud,**
- musí být uplatněna v **určité lhůtě,** a to **promlčecí** (občanské právo) nebo **prekluzivní** (pracovní právo),

Neplatnost lze zhojit (**konvalidovat**) v určitých případech (např. když právnická osoba dodatečně schválí právní jednání, které jejím jménem učinil někdo, kdo k tomu nebyl **oprávněn**).

Dělení právních jednání (podle různých hledisek):

(i) Právní jednání **jednostranná, dvoustranná a vícestranná.** Jednostranná právní jednání (např. závět', dodávkový příkaz organizace zahraničního obchodu) jsou projevy vůle **jediného subjektu** (resp. jedné strany). Dvoustranná a vícestranná právní jednání spočívají ve shodě **projevů vůle** (konsensu) **více subjektů** (resp. více stran). U dvoustranného právního jednání (např. pracovní smlouva) se účastníci zavazují vzájemně, u vícestranných právních jednání (např. společenská smlouva) směřují projevy vůle účastníků k dosažení určitého společného cíle.

- dvoustranná a vícestranná právní jednání **se zpravidla nazývají smlouvy či dohody.**
- aby došlo ke vzniku dvoustranného právního jednání předpokládají se obvykle dva dílčí projevy vůle - **návrh** (nabídku, ofertu) a **přijetí návrhu** (akceptaci návrhu). Účastníka, který návrh podal, nazýváme **navrhovatel (oferent),** ten, komu je návrh učiněn, je **adresát návrhu (oblát),** přijme-li návrh, jde o **akceptanta.**

(ii) Právní jednání **adresovaná a neadresovaná** se rozlišují podle toho, zda, mají-li nastat právní následky, ke kterým jednání směřuje, musí být **někomu adresovány** (např. reklamace) či **nikoli** (např. veřejný příslib).

(iii) Právní jednání **reálná a volní** se rozlišují podle toho, zda, **mají-li nastat právní následky**, ke kterým směřují, je nutné **vedle projevu vůle reálné chování** (např. odevzdání věci u přepravní smlouvy), **či nikoli**.

(iv) Právní jednání **formální a neformální** se rozlišují podle toho, zda, mají-li nastat právní následky, ke kterým směřují, je nutné dodržet **určitou formu právního jednání či nikoli** (např. smlouva, již se převádí nemovitost, musí mít písemnou formu).

(v) Právní jednání **úplatná a bezplatná** se rozlišují podle toho, zda strana, která právně jedná, má na základě tohoto právního jednání obdržet **majetkovou hodnotu** (vyjádřená ať v penězích, ať v jiném plnění) **či nikoli**. Většina právních jednání je úplatných; příkladem bezplatného právního jednání je darovací smlouva.

(vi) Právní jednání **pojmenovaná (nominátní)** a **nepojmenovaná (inominátní)** se rozlišují podle toho, zda právní normy tato jednání **výslovně upravují** (a pojmenovávají, např. „smlouva o úschově“) či nikoli (viz § 1746 odst. 2 ObčZ).

(vii) Právní jednání, která z hlediska systému práva můžeme členit podle **právních odvětví**, jejichž normy je upravují (např. pracovněprávní jednání, občanskoprávní jednání).

Ad ab) protiprávní jednání (delikty):

- **protiprávní jednání** spočívá v **porušování povinnosti**. Následkem protiprávního jednání je zpravidla **právní odpovědnost** toho, kdo se takového jednání dopustil (**delikvent**),
- protiprávní jednání lze v zásadě v teorii rozlišovat na **trestné činy, správní přestupky, disciplinární delikty a delikty ostatní**, spočívající v porušení povinností z právních vztahů, upravených metodou právní úpravy, v níž se vychází z rovnosti subjektů (vztahy občanskoprávní, aj.).

a) trestné činy jsou takové pro společnost nebezpečné činy, jejichž znaky jsou uvedeny v **trestním zákoně**, za jejich spáchání soud ukládá trest (nebo ochranné opatření).

b) správní přestupek je protiprávní jednání, za které ukládají sankci zpravidla orgány **státní správy**.

c) disciplinární (kárný) přestupek je protiprávní jednání, za které ukládají **disciplinární sankci příslušní nadřízení pracovníci**.

Ad ba) právní události:

- jsou to takové skutečnosti, na které se váže **vznik, změna nebo zánik práv a povinností** (příp. právního poměru), a které **nebyly vyvolány chováním osob jimi dotčených**. Takovými událostmi je např. plynutí času a některé další jevy jako **nahodilá zkáza věci, narození a smrt člověka**,

- právo spojuje s událostí právní následky buď tak, že již z toho, že **taková skutečnost nastala, právní poměr vzniká, mění se nebo zaniká** (např. smrtí jednoho z manželů zaniká manželství, narozením vzniká právní poměr mezi rodiči a dětmi), nebo tak, že **právní událost se musí setkat ještě s jinou právní skutečností**, aby takový následek vyvolala.

- stav, který vzniká v důsledku právní události, **je v souladu s právem**.

Čas jako právní skutečnost:

Teorie i právní úprava rozlišuje:

aa) lhůty – určitý časový úsek **určený právním předpisem či na jeho základě** rozhodnutím příslušného orgánu nebo právním jednáním k uplatnění práva dané osoby u druhé strany, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci. **Tento časový úsek je pevně vymezený počátkem i koncem, tzn., že se předem ví, kdy začíná a kdy končí. Lhůtu chápe jako časový okamžik pro uplatnění práv**, například obecná tříletá promlčecí lhůta pro uplatnění práva u soudu.

ab) doby – časový úsek **určený právním předpisem či na jeho základě** rozhodnutím příslušného orgánu nebo právním jednáním k uplatnění práva dané osoby u druhé strany, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci. **Dobou rozumíme časový úsek, jehož uplynutím bez dalšího zaniká právo nebo povinnost. Dobou pak rozumíme prosté plynutí času, která když uplyne, tak nastane právem předpokládaná skutečnost**, např. vydržecí doba, která obecně u movité věci činí tři roky.

ac) jiné časové úseky - jiná právně relevantní časová určení. Zejména lze uvést časové úseky určené jen **přibližně či neurčitě** (např. možnost odstoupit od smlouvy „bez zbytečného odkladu“ poté, co nastala určitá právní skutečnost, nebo povinnost vydat společnosti kmenový list dle ustanovení § 204 odst. 3 ZOK) nebo lze uvést právní význam dovršení věku určité osoby (např. věku 15 let jako jedné z podmínek trestní odpovědnosti pachatele), či skutečnost, že se něco stalo dřív a něco později (např. to, v jaké časové posloupnosti nastala smrt několika vzájemně příbuzných osob na následky společné havárie, může mít význam z hlediska práv dědiců).

Dělení lhůt:

Podle toho, za je třeba během lhůt něco činit, či nikoliv:

(a) prosté lhůty - právní následky má **plynutí času samo o sobě**, Lhůty prosté omezují trvání subjektivních práv, resp. povinností (např. užívat vypůjčenou věc jen do uplynutí této lhůty). Případně jde o lhůty, po jejichž uplynutí dochází ke vzniku práva povinností (např. stanovení času, po němž nabude právní jednání účinnosti) či po jejichž uplynutí vzniká nárok (např. doba splatnosti pohledávky).

(b) lhůty další, - během nichž je třeba něco učinit, aby byly způsobeny či odvráceny určité právní následky.

Lhůty, během nichž je třeba něco učinit, můžeme rozlišovat na:

(i) lhůty k projevu vůle,

(ii) lhůty k plnění,

(iii) lhůty k uplatnění či vykonání subjektivního práva,

V případě nečinnosti hovoříme o „**marném uplynutí**“ lhůty.

Z hlediska právních následků, které má marné uplynutí těchto lhůt, lze rozlišovat zejména:

(i) lhůty prekluzivní, Lhůta prekluzivní je lhůta, jejíž marné uplynutí má za následek zánik práv (prekluzi). Ten, kdo by plnil povinnost po uplynutí prekluzivní lhůty, plnil by bez právního důvodu a mohl by to, co plnil, požadovat zpět jako **bezdůvodné obohacení**. V případě sporu státní orgány rozhodující spor (např. soud) k prekluzi přihlížejí z úřední povinnosti. Prekluzí se rozumí i zánik možnosti učinit určité právní jednání vzhledem k tomu, že již uplynula lhůta pro jeho učinění (např. reklamovat vady).

(ii) lhůty promlčecí. Marným uplynutím promlčecí lhůty právo nezaniká, ale oslabuje se. Je-li povinnost odpovídající promlčenému právu splněna dobrovolně, **nejde o plnění bez právního důvodu**. V případě sporu státní orgány k promlčení nepřihlížejí z úřední

povinnosti, ale pouze tehdy, je-li tím, vůči komu je uplatňováno promlčené právo, vznesena námitka promlčení. Vznese-li povinný námitku promlčení, nelze promlčené právo oprávněnému přiznat.

Podle okolností rozhodujících pro počátek běhu lhůt rozlišujeme:

(i) lhůty objektivní - je rozhodující, **kdy** nastala stanovená skutečnost,

(ii) lhůty subjektivní - je rozhodující okamžik, **kdy se daný subjekt** o určité skutečnosti dozvěděl.

Jsou-li v právní normě stanoveny **subjektivní lhůty**, zpravidla bývají omezeny **lhůtou objektivní** (např. žaloba na neplatnost VH s.r.o. dle § 191 odst. 1 ZOK)..

Podle toho, zda se užívají v hmotném právu, nebo v právu procesním:

(i) lhůty hmotněprávní, které mají význam v oblasti upravované hmotným právem,

(ii) lhůty procesní, které mají význam z hlediska některého procesu aplikace práva (aniž by působily též právní následky v oblasti upravované právem hmotným).

Právní předpisy (či rozhodnutí příslušného orgánu) někdy stanoví **pořádkové (instruktážní)** lhůty, jejichž marné uplynutí nemá žádné právní následky; zde běh času charakter právní skutečnosti nemá.

Počítání času:

- **Lhůty a doby** mohou být stanoveny podle dnů, týdnů, měsíců a let, výjimečně mohou být lhůty stanoveny podle **hodin či minut** (takové lhůty a doby se počítají **od okamžiku, kdy počaly běžet, do okamžiku, kdy skončily (a momento ad momentum)**).
- lhůty a doby počítané **podle dní začínají dnem, který následuje po dni**, ve kterém vznikne skutečnost rozhodující pro počátek jejich běhu.
- lhůty nebo doby stanovené **podle týdnů** skončí **v ten den posledního týdne lhůty**, který se označením shoduje se **dnem**, kdy nastala skutečnost zakládající běh lhůty nebo doby (např. v pondělí).
- lhůty a doby stanovené podle **měsíců a let** skončí **v ten den posledního měsíce lhůty nebo doby, který se svým číslem shoduje se dnem**, ve kterém nastala skutečnost zakládající běh lhůty, případně, nastala-li tato skutečnost poslední den v měsíci, lhůta **skončí poslední den příslušného měsíce** (např. roční lhůta, jejíž běh byl založen 29. února přestupného roku, skončí 28. února následujícího roku, stejně jako měsíční lhůta, jejíž běh byl založen 31. ledna nepřestupného roku).
- případně-li **poslední den lhůty** (nikoli doby) na **sobotu, neděli nebo svátek**, je posledním dnem lhůty **nejbližší následující pracovní den**.
- od uvedených zásad mohou být stanoveny odchylky, např. běh některých lhůt se počíná až prvý den následujícího měsíce či následujícího roku, poté, co nastala skutečnost zakládající běh lhůty.

Stavění lhůty:

- **stavěním běhu lhůty** se rozumí případ, kdy existuje zákonná překážka, která způsobuje, že lhůta po stanovenou **překážku neběží**, po odpadnutí této překážky běh lhůty **pokračuje** (např. zahájení řízení před státním orgánem),

Přerušení (přetržení) lhůty:

- **přerušení (přetržení) lhůty** se rozumí případ, kdy vzhledem k určité skutečnosti, lhůta (případně lhůta nově určené délky) **počíná běžet znova**. K předtím uplynulé lhůtě nebo její části **se nepřihlíží**. Přerušení lhůty způsobuje např. písemné uznání dluhu co do důvodu a výše, stejně tak přiznání práva pravomocným rozhodnutím státního orgánu.

Dále ve vztahu k běhu času:

- v některých případech mají některé skutečnosti za následek, že **lhůty nezačnou běžet**, např. běh promlčecí lhůty nezačne, jde-li o práva osob, které **musí mít zákonného zástupce, dokud jim tento zástupce není stanoven**.

- v jiných případech vzhledem k určitým skutečnostem **běh lhůt neskončí dříve**, než nastane určitá skutečnost.

Ad bb) protiprávní stav:

- jsou výsledkem **nezaviněného chování nebo události**, které jsou v rozporu s právem, takže právní norma ukládá někomu povinnost takový stav napravit nebo odstranit,
- povinnost tu právo ukládá přitom někomu, kdo **sám protiprávní stav svým jednáním nezavinil**, např. zaměstnavatel odpovídá za škodu vzniklou zaměstnancům při plnění pracovních úkolů pracovním úrazem nebo nemocí z povolání i tehdy, jestliže se nedopustil protiprávního jednání.

PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST (POJEM, TRÍDĚNÍ)

- **právní odpovědnost je jedním z nástrojů zajišťování realizace právních norem a tím i dodržování zákonnosti**. Je zpravidla chápána jako odpovědnost **retrospektivní**. Můžeme ji charakterizovat jako **schopnost unést nepříznivé právní důsledky svého jednání v právních vztazích**.

- nepříznivý právní důsledek spočívá zpravidla **ve vzniku nové právní povinnosti**, to jest takové povinnosti, **kteřou odpovědný subjekt dosud neměl**, a která mu vznikla za právem stanovených předpokladů **v důsledku protiprávního jednání nebo stavu**,

- tuto novou povinnost označujeme také jako **sankční (sekundární, odpovědnostní) povinnost**,

- nová právní povinnost **může existovat vedle původní právní povinnosti**, která byla porušena (např. povinnost zaplatit úrok z prodlení při nedodání zboží řádně a včas se současným zachováním povinnosti zboží dodat), **nebo místo ní** (např. povinnost odstranit vadu vadného plnění),

Odpovědným subjektem:

- je **ten**, komu **nepříznivé právní následky vznikají**.

- **nepříznivé právní následky** zpravidla vznikají tomu, **kdo se protiprávního jednání dopustil**, resp. tomu, **kdo vyvolal protiprávní stav**, a **komu právo přiznává způsobilost k protiprávnímu jednání**.

Hlavní funkce právní odpovědnosti:

a) funkce preventivní,

b) funkce reparační,

c) funkce represivní.

Ad a) Preventivní funkce právní odpovědnosti:

- stanovení právní odpovědnosti v sankční složce právní normy **působí na vědomí** a tím i chování lidí tak, že pod **tlakem hrozby vzniku nepříznivých právních následků** volí takovou variantu chování, která je v souladu s právem. Jde tedy v podstatě o působení na **předcházení porušení práva**. Preventivně působí stanovení odpovědnosti ve všech případech, kdy byly naplněny předpoklady jejího vzniku,
- **metody a prostředky prevence jsou různé a musí odpovídat povaze povinnosti**,
- **působení k plnění povinnosti je jiné**, jde-li o dodržování povinností, uložených řidiči motorových vozidel dopravními předpisy, jiné, jde-li o prevenci trestné činnosti. **Vždy však jde o soustavu činností, v níž se spojuje vytváření hierarchie hodnot člověka a hrozby právními následky nesplnění povinnosti.**
- **cílem je vytváření životního způsobu v právním státě**, v němž občan plní své právní povinnosti a zároveň jsou vytvářeny předpoklady, aby mohl uplatňovat a realizovat svá práva.

Ad b) Reparační funkce právní odpovědnosti:

- působí především na to, aby **byla odstraněna újma** tomu, komu byla protiprávním jednáním nebo stavem způsobena,
- sankční povinnosti, které směřují k nahrazení vzniklé újmy, se nazývají též **reparačními (kompenzačními) povinnostmi** (např. povinnost k náhradě škody, odstranění vad plnění aj.),
- speciálním druhem reparační funkce je **funkce satisfakční**, jež sleduje poskytnutí určitého zadostiučinění (např. veřejná omluva, náhrada bolestného), tam, kde byla způsobena újma **nemajetkového charakteru**.

Ad c) Represivní funkce právní odpovědnosti:

- spočívá v **postihu odpovědného subjektu**, tedy nepříznivý zásah do jeho majetkové nebo osobní sféry nad rámec kompenzace (např. uložení trestu v trestním řízení, uložení pokuty ve správním řízení).
- represivní stránka právní odpovědnosti ve společnosti však není samoúčelná, **nemá charakter odvety společnosti** vůči porušiteli práva, ale i zde převažuje její **výchovný aspekt** (to znamená vést rušitele právní povinnosti i ostatní subjekty práv a povinností, aby se chovali v souladu s právem).

Mezi dalšími funkcemi bychom mohli uvést i funkci výchovnou, regulační, právní jistoty aj.

Předpoklady vzniku právní odpovědnosti

Právní odpovědnost vzniká jen tehdy, jsou-li splněny právními normami stanovené **předpoklady**, kterými jsou:

1.) objektivní předpoklady

a) protiprávní jednání (popř. protiprávní stav),

b) existence nepříznivého důsledku protiprávního jednání (újma),

c) příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a vznikem újmou (kauzální nexus),

2.) subjektivní předpoklady

a) především zavinění.

Ad 1a) Protiprávní jednání, protiprávní stav v právní odpovědnosti

- základním předpokladem vzniku právní odpovědnosti je buď:

a) protiprávní jednání, nebo

b) protiprávní stav.

Ad 1aa) Protiprávní jednání a právní odpovědnost

- lze charakterizovat jako lidské chování, které je objektivně v rozporu s právem (je právem zakázané, reprobované) a porušuje nebo ohrožuje právem chráněné společenské zájmy a vztahy.

Ad 1ab) Protiprávní stav a právní odpovědnost

- v určitých výjimečných případech (s ohledem na zvýšenou ochranu ostatních osob) spojuje právo vznik právní odpovědnosti i s určitým fakticky nastalým stavem, který je v rozporu s objektivním právem, a proto právo ukládá zpravidla subjektu, který takový stav vyvolal, aby jej odstranil.

- i v těchto výjimečných případech je většinou protiprávní stav důsledkem porušení právních povinností, ale to pro založení odpovědnosti není důležité, ani se tato skutečnost nezkoumá, rozhodující je nastalý výsledek, bez ohledu na to, jak k němu došlo, např. nemoc z povolání, pracovní úraz.

Ad 1b) Nepříznivý důsledek protiprávního jednání (stavu)

- dalším základním předpokladem vzniku právní odpovědnosti je ve většině případů existence nepříznivého důsledku protiprávního jednání, resp. stavu – újmy.

- újma může být buď majetkového charakteru (např. škoda, vada plnění) nebo nemajetková (újma na cti nebo zdraví občanů, porušení nebo ohrožení bezpečnosti státu, společenského zřízení).

Ad 1c) Příčinná souvislost mezi protiprávním jednáním a vznikem újmy (kauzální nexus)

- příčinný vztah mezi jednáním a následkem (kauzální nexus) spojuje jednání s následkem, - při zkoumání příčinné souvislosti jako prvku odpovědnosti vychází právní věda z obecných poznatků o souvislosti a vzájemné podmíněnosti jevů. Příčinnou následků je takové jednání, bez něhož by následek nenastal.

- při rozhodování o právní odpovědnosti musí státní orgán učinit předmětem zkoumání také příčinnou souvislost mezi protiprávním jednáním a následkem a nezjistí-li příčinnou souvislost, je právní odpovědnost za zkoumaný následek zpravidla vyloučena.

Ad 2a) Zavinění v právní odpovědnosti

- zavinění je vnitřní, psychický stav rušitele k protiprávnímu jednání a k porušení nebo ohrožení zájmu chráněného právem,

- dospělý, duševně zdravý člověk, je schopen poznávat obklopující skutečnost a situace a vědomě určovat svoje chování, volit z různých variant chování ty, které nejsou v rozporu s právem chráněnými zájmy a hodnotami,

- právně odpovědný subjekt měl a mohl předvídat v určité, právem stanovené míře následky svého jednání a chování,

- zavinění jako psychický vztah je založeno na spojení

(i) prvků vědomí (intelektuální složka zavinění),

(ii) prvků vůle (volní vložka zavinění).

Volní složkou se rozumí nejen **chtění**, ale i **srozumění** s rozhodnými skutečnostmi, z různého utváření prvků vědění a vůle.

Právní teorie rozlišuje různé formy a stupně zavinění:

- **úmysl**, a to buď

(i) přímý úmysl - rušitel chtěl škodlivý následek způsobit, nebo

(ii) úmysl nepřímý, eventuální - rušitel věděl, že škodlivý následek může způsobit, a pro případ, že jej způsobí, s tím byl srozuměn,

- **nedbalost**, a to buď

(i) nedbalost vědomá - rušitel sice nechtěl škodlivý následek způsobit, věděl však, že jej způsobit může a bez přiměřených důvodů spoléhal, že jej nezpůsobí, nebo

(ii) nedbalost nevědomá - rušitel nevěděl, že svým jednáním takový škodlivý následek může způsobit, ač vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům o tom vědět měl a mohl.

Rozlišení různých forem zavinění je pak jedním ze základů rozlišování odpovědnosti a rozlišení tíživosti právem předvídaných sankcí.

Druhy právní odpovědnosti:

a) podle charakteru společenských vztahů, k jejichž ochraně slouží - můžeme rozlišovat druhy odpovědnosti podle jednotlivých právních odvětví na **trestní, správní, občanskoprávní, pracovněprávní** aj.),

b) podle předpokladů vzniku právní odpovědnosti – dělíme na **subjektivní a objektivní**,

c) podle toho, kdo nese nepříznivé právní následky – dělíme na odpovědnost **za vlastní a cizí protiprávní jednání**, Při odpovědnosti za cizí protiprávní jednání nese následky někdo jiný, než ten, kdo se protiprávního jednání, z něhož vzešla újma, dopustil, nebo je nese spolu s ním. Jde o **výjimečné případy**, stanovené v zájmu ochrany třetích osob před následky protiprávního jednání zpravidla těch, kdož nemohou ovládat své jednání nebo posoudit jeho následky, např. osoby nezletilé,

d) podle způsobu realizace - jeden typ právní odpovědnosti tvoří ty případy, kdy se **k realizaci vyžaduje akt aplikace práva**. Právní odpovědnost se tu realizuje až na základě **autoritativního zjištění příslušného orgánu, že k protiprávnímu jednání došlo**. Tento orgán současně rozhodne, jaké konkrétní právní následky odpovědný subjekt postihnou, a to v rámci uvážení poskytnutého sankční složkou právní normy; jedná se zpravidla o případy, kdy odpovědnost plní **převážně represivní funkci**, a je proto třeba objektivně zjistit a posoudit, zda skutečně k protiprávnímu jednání došlo. Typickými příklady tohoto druhu odpovědnosti jsou **trestní odpovědnost, správní odpovědnost**,

e) podle toho, zda porušená povinnost tvoří obsah závazkového vztahu či nikoli - podle toho zda povinnost, která byla protiprávním jednáním porušena (primární povinnost), tvoří obsah závazkového vztahu nebo ne, rozlišujeme **závazkovou** odpovědnost (např. odpovědnost za vady, za prodlení) a odpovědnost **mimozávazkovou** (např. trestní odpovědnost).

Vypracoval: JUDr. Radim Kříž, Ph.D. s využitím podkladů od JUDr. Václava Pilíka, Ph.D., a dále s využitím skript Boháček, M., Kříž, R., Soušková, M., Spirit, M., Votava, T.: Vybrané otázky práva pro Arts Management, VŠE v Praze, 2018,